

*Potreba Nadia Anatoliivna,
Associate Professor of French and Spanish
Horlivka Institute for Foreign Languages HSEE
Donbass State Pedagogical University
E-mail: potreba68@gmail.com*

BUNIN'S TRANSLATION SKILLS

*Потреба Надія Анатоліївна,
Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
Доцент кафедри французької та іспанської мов
E-mail: potreba68@gmail.com*

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ ІВАНА БУНІНА

Принципи виконання художнього перекладу в усі епохи відповідали тим цілям і функціям, які висувалися художньою літературою. Так в епоху Просвітництва перекладачі дотримувалися принципів, які були характерні для художньої культури цього періоду, а для романтичного періоду притаманна творча індивідуальність поета і перекладача, тим більше, що в період романтизму перекладач досить часто був насамперед поетом. Тобто можна говорити, що традиція епохи впливає на перекладача, але так само і перекладач вносить в перекладний варіант тексту щось своє.

І якщо погодитися з Ганною Леґезінською і її концепцією перекладача-другого автора¹, тоді слід зазначити, що індивідуальне, що вноситься в текст автором перекладу є не тільки неминучим, але і очікуваним. Коли мова йде про творчу індивідуальність перекладача, проблема з'являється тільки в разі визначення ступеня перекладацької свободи, про яку Юхим Еткінд говорив як про «усвідомлюване обмеження»². Звичайно, до уваги слід брати і обмеження, які ставить перед перекладачем традиція даної епохи, про що писав свого часу Михайло Гаспаров, розмірковуючи про перекладацьку творчість Самуїла Маршака саме в контексті епохи: жоден переклад не передає оригіналу повністю³. Що саме він вважає головним і що третьюрядним – це підказує йому його власний смак, смак його літературної школи, смак його історичної епохи. Якщо мова йде про поета-перекладача, то його власний смак досить часто переважає над стилем автора оригіналу, що не

¹ Legeżyńska A., Tłumacz jako drugi autor – dziś, [в:] Przekład literacki, pod red. A. Nowickiej-Jeżowej, D. Knysz-Tomaszewskiej, Warszawa 1997. – С. 40–50.

² Эткинд Е. Г. Вопросы художественного перевода, «Звезда», 1957. – № 5. – С. 196–200.

³ Гаспаров М. А., Автономова Н. С. Сонеты Шекспира – переводы Маршака, – Санкт-Петербург 2001. – С. 389–409.

завжди можна схвалити, тому що дана стратегія може привести до втрати характерних рис творчості автора оригіналу.

У даній роботі ми аналізуємо переклади Івана Буніна. Необхідно відзначити, що Бунін вважається одним з кращих російських перекладачів. Дослідники його творчості зазвичай підкреслюють введення ім в російську літературну спадщину «Пісні про Гаявата» Генрі Лонгфелло. Варто відзначити, що Бунін перекладав на багатьох мовах світу, не тільки з англійської, але і з німецької, італійської, польської, французької, української та інших. Використовуючи дослівний переклад, Бунін також перекладав з вірменської мови, єврейської, татарської і перської. З польських поетів він переклав три Кримських сонета Адама Міцкевича заради якого вивчив польську мову, про що писав в 1915 р. в Автобіографічній замітці: «заради Міцкевича я навіть вчився по польськи»¹

Бунін не тільки сам вибирав тексти для перекладу, але також і те, що він перекладав безпосередньо з польської мови, що не було характерно ні для перекладацької практики даної епохи, ні для традиції російського перекладу, де часто використовується підрядковий переклад. Поет самостійно вивчив і англійську мову, для того, щоб перекласти «Пісню про Гаявату». З приводу роботи з твором Лонгфелло перекладач пояснював також свої рішення щодо елементів третьої (індіанської) культури, відтворення музикальності мови і констатував: «Смело могу сказать только одно: я работал с горячей любовью к произведению, дорогому для меня с детства, и с полной добросовестностью, этой слабой данью моей благодарности великому поэту, доставившему мне столько чистой и высокой радости»².

У 1896 році вийшов переклад поеми Г. Лонгфелло «Пісня про Гаявату». Бунін писав: «Я всюду старалась держаться возможно, ближе к подлиннику, сохранить простоту и музыкальность речи, сравнения и эпитеты, характерные повторения слов и даже, по возможности, число и расположение стихов». Цей переклад став помітною подією в російській поезії початку ХХ століття і до теперішнього часу вважається неперевершеним. При роботі над «Піснею про Гаявату», Бунін відкрито проголошує принцип близькості до оригіналу. Це пояснюється тим, що більшу частину цього твору становлять оповіді індіанців. Сам Бунін зазначає, що при перекладі намагався зберегти простоту мови, епітети, порівняння і навіть характерні повторення слів. За переклад поеми Г. Лонгфелло Бунін отримав Пушкінську премію РАН.

Головною метою своєї перекладацької діяльності Бунін бачив у відтворенні тексту, який викликав ті ж почуття, що і оригінал. Як автор перекладу, Бунін старанно «приховував» свою сутність письменника і підкорявся автору оригіналу.

¹ Бунин И. А. Собр. соч. – Т. 1. – Берлин: Петрополис, 1936. – С. 9–12. («Из предисловия к французскому изданию «Господина из Сан-Франциско»») 1934.

² Бунин И. Предисловие переводчика к первому изданию – Собрание сочинений в пяти томах. – Том 5. – М., «Правда». 1956. – Ibidem, – стр. IV–V.

Переклади англійської романтика Джорджа Байрона займають значне місце в літературній діяльності Буніна. У 1909 році Російська Академія наук присудила І. А. Буніну другу Пушкінську премію за вірші та переклади Байрона. У числі творів Байрона, переведених Буніним, такі як «Кайн», «Манфред» та інші.

Поема А. Теннісона «Годива» була перекладена російською мовою Буніним. Цей переклад по праву вважається одним з найкращих. «Годива» – це романтичне перекладення народної легенди про графиню Годиву, яка захистила свій народ від розорення ціною самопожертви.

Перекладацька діяльність зробила Івана Олексійовича Буніна одним з видатних майстрів поетичного перекладу і принесла популярність в літературній Росії.

Російські читачі знайомі з поезією Леконта де Ліля по окремим перекладам, виконаним І. А. Буніним, В. Я. Брюсовим, М. Л. Лозинським, Б. К. Лівшицем, Л. Успенським, Л. Пеньковським. Перше російське видання вибраних поезій і поем вийшло в 1960 році в перекладі І. Поступальського.

Бунін переклав кілька віршів Леконта де Ліля, в числі яких «Золотий диск» (1895), «Покійному поетові» (1896), «Відплата», «В темну ніч, в штиль, під екватором ...» (1915). Вибір цих віршів не міг бути випадковим. Кожне з них за темою і настроєм характерно для творчості французького поета і в той же час співзвучно основним мотивам поезії Буніна. Розглядаючи перекладацьку роботу Буніна, М. М. Любимов пише, що він належав до майстрів, у яких «індивідуальність переводчика проявляється уже в том, каких авторів и какие произведения он выбирает для воссоздания на родном языке»¹. У перекладах Буніна з Леконта де Ліля зійшлися дві оригінальні і цільні поетичні системи; точки дотику зумовили надзвичайну художню вірність бунінських перекладів.

Улюбленою темою віршів Леконта де Ліля було зображення природи, тому він присвятив природі значну частину своїх віршів. У нього природа залишається завжди велично спокійною, яка байдуже спостерігає за стражданнями людини, їй властиві неосяжність, величність, вічність. З особливою любов'ю він зображує рідні пейзажі. Часто створення живописної картини закінчується філософським узагальненням з меланхолійною споглядальністю.

Таке сприйняття природи в поезії Леконта де Ліля має багато спільного з основним настроєм лірики Буніна. Бунін був майстром точних і тонких замальовок природи, показував предметно-чуттєвий світ в його натуральних якостях і фарбах. Саме тому він високо цінував досконалість в описах, якої досяг Леконт де Ліль.

Бунін знаходив і в творах Леконта де Ліля співзвучні своїй творчості мотиви, присвячені історико-фольклорній тематики. Закоханий в земне буття і такий, що мучився його загадками, Бунін багато бачив і пережив за своє життя. Діапазон

¹ Любимов Н. М. Перевод – искусство. 2-е изд., доп. – М. Сов. Россия, 1982. – С. 124.

його художніх вражень тягнувся від російського села до усїєї світової історії. Його займала психологія сучасників і тих, хто жив тисячоліття тому. Художник писав про себе: «Неутомима и безмерна моя жажда жизни, и я живу не только своим настоящим, но и всем своим прошлым, не только своей собственной жизнью, но и тысячами чужих, всем, что современно мне, и тем, что там, в тумане самых долгих веков»¹ Інтерес до усіх віків і країн змусили письменника багато подорожувати.

Відомий вірш «Villanelle», «В темную ночь, в штиль, под экватором...», невеликий за обсягом, є проблемним у творчості Леконта де Ліля. Він проіннятий філософською думкою про всемогутність вічних, позачасових законів буття – думкою, яка так близька до бунінського пошуку «вічних» істин.

Класична віллanelа складається з 6 строф: п'яти тривіршів і одного завершального чотиривірша. Середні строки всіх тривіршів римуються між собою. Перший і третій рядки першого тривірша по черзі повторюються в останніх рядках наступних тривіршів (рефрен), а також в третій і четвертій рядках завершального чотиривірші.

У Франції поетичні віллanelи писав Ш. Леконт де Ліль. Однак він відступає від класичного правила написання віллanelи, Бунін в перекладі чітко слідує за задумом Леконта де Ліля.

Villanelle

Une nuit noire, par un calme, sous l'Équateur.

Le Temps, l'Étendue et le Nombre
Sont tombés du noir firmament
Dans la mer immobile et sombre.

Suaire de silence et d'ombre,
La nuit efface absolument
Le Temps, l'Étendue et le Nombre.

Tel qu'un lourd et muet décombe,
L'Esprit plonge au vide dormant,
Dans la mer immobile et sombre.

En lui-même, avec lui, tout sombre,
Souvenir, rêve, sentiment,
Le Temps, l'Étendue et le Nombre,
Dans la mer immobile et sombre.

Charles Marie Rene Leconte De Lisle

В темную ночь, в штиль, под экватором

Время, Пространство, Число
С черных упали небес
В море, где мрак и покой.

Саван молчання и тьмы
Их поглотил без следа –
Время, Пространство, Число.

Тяжким обломком, немым,
Падает Дух и пустоту,
В море, где мрак и покой,

С ним, погруженным во тьму,
Тонут, рожденные им,
Время, Пространство, Число
В море, где мрак и покой.

Иван Бунин

Зберігши композицію віллanelи – ліричної народної пісні з приспівом – Бунін у своєму перекладі опускає її назву, залишивши лише підзаголовок. Очевидно, це

¹ Крутикова Л. Верность призванию // В кн.: Бунин И. А. Избранное. – М., 1978. – С. 8.

можна пояснити невідповідністю жанрової форми вірша глибокій узагальненій думці. Бунін прагнув до найбільш точної передачі ідеї, тому змінив його плавну пісенну мелодію: він відмовляється від відтворення милозвучних рим оригіналу на співучо подовжені носові голосні. Білий вірш Буніна має розмірену інтонацію, підкреслюється значення кожного слова.

І. Бунін в багатьох своїх творах називав простір, час і форму в їх єдності найважливішими складовими мислення людини про світ і про себе. Саме ця художня «триєдність», простір, час і форма є елементами, які конструюють бунинський Світ¹.

У прозі та поезії Буніна неодноразово повторюється думка про те, що сум простору, часу, форми переслідують його все життя. Що тут важливо для розуміння єдності «простору-часу-форми»? По-перше, поширення Буніним категорій простір, час, форма на все життя і всю творчість. По-друге, заявлено емоційне ставлення Буніна до трьох домінант своєї творчості – «сум», задається єдина модель поведінки, життєвої і творчої стратегії, розшифровується нижче в замітці так: «И всю жизнь, сознательно и бессознательно, преодолеваю, разрушаю я пространство, время, формы»². Подолання рамок, меж, кордонів, граней – заради виходу в «величезні простори місця і часу», заради придбання чужого і втілення його в «собі». За допомогою простору, часу і форми людина, по Буніну, мислить і об'єктивує свої уявлення на Універсум.

Що стосується лексичних засобів, то у перекладі Буніна на перший погляд привертає увагу буквальний переклад, виконаним просто і без зусиль. Однак аналізуючи переклад виявляється художня своєрідність бунінської простоти.

В оригіналі чіткість, вагомість образів, відповідних абстрактних понять – час, простір, число – досягається метафоричним вживанням дієслів *tomber, effacer, plonger, dormir* (ці чотири дієслова зустрічаються у вірші). Бунін вживає близькі за значенням дієслівні форми.

Він старається зберегти структуру образних структур: *suair de silence et d'ombre* – «саван мовчання і темряви», *du noir firmament* – «з чорних небес», *tel qu'un lourd et muet décombre* – «тяжким уламком, німим». У ряді випадків Бунін вдається до вживання іменників замість прикметників: *la mer immobile et sombre* – «море, де морок і спокій», *avec lui, tout sombre* – «з ним, зануреним у темряву».

Вживання великої кількості абстрактних іменників: *le Temps, l'Etendue, le Nombre* (повторюються три рази), *souvenir, rêve, sentiment, silence, esprit, ombre* надають смислову насиченість віршу. При цьому Бунін випускає слова *souvenir, rêve, sentiment*, але це не спотворює основну ідею вірша.

¹ Кузнецова Г. Н. Грасский дневник. – М.: Московский рабочий. 1995. – 286 с. – С. 113.

² Бунин И. А. Собр.соч. в 4-х т. – М.: 1988. – Т. 3. – С. 216.

Таким чином, при перекладі цього вірша Бунін змінює співвідношення художніх елементів оригіналу. Зберігаючи властиву Леконту де Лілю точність вживання слів, Бунін користується іншими виразними засобами: відмовляється від рими, змінює ритм, слова звучать менш плавно, що дозволяє все одно з усією повнотою передати глибину думки поета.

Іван Бунін здійснив свій переклад вірша з урахуванням найважливіших стилістичних особливостей. Поет знайшов у вірші Леконта де Ліля думки і настрої, відповідні його власним. Велич і краса природи, філософські узагальнення глибоко їм відчуті і передані з великою щирістю. Майстерність, з якою Бунін використовував виразні засоби і стилістичні ресурси рідної російської мови, перетворило виконаний ним переклад в зразок ліричної поезії, що поєднує своєрідність поетичного оригіналу з проникливим виразом світовідчуття і ладу думок поета-перекладача.